

onun kesilip imha edilmesini emretmiştir. Bugün bu ağacın bulunduğu yerde Hudeybiye Mescidi vardır (ayrıca bk. HU-DEYBİYE ANTLAŞMASI).

Sahâbileri fazilet ve derece bakımından çeşitli gruplara ayıran hadis âlimleri arasında Hâkim en-Nîsâbü'rî'nin on iki basamaklı kronolojik taksimi daha fazla kabul görmüştür. Buna göre "Ehlü Bey'atî'r-ırdvân" dokuzuncu sırayı oluşturmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, III, 350; Buhârî, "Meğâzî", 19, 35, "Fezâ'ilü'l-Kur'ân", 48, "Fezâ'ilü aşhâbi'n-nebi", 7, "Cihâd", 110; Müslim, "İmâre", 67; Tirmizî, "Menâkıb", 57, 58; Vâkidî, *el-Megâzî*, II, 572, 573, 574, 579-580, 600-605, 619, 621; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 308-309, 315-316, 320-321, 322; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 95, 96-97, 99-101, 105; Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, XXVI, 47-48, 53-56; a.mlf., *Târîh* (de Goeje), I, 1528-1532, 1542-1545; Hâkim, *Ma'rifetü 'ulâmi'l-hadîs*, s. 23-24; *Tecrid Tercemesi*, VIII, 143-190; X, 240-254; Elmalılı, *Hak Dini*, VI, 4413-4414, 4421-4425; *el-Kâmûsü'l-İslâmî*, I, 411-412; W. Montgomery Watt, "Bay'at al-Rıdvân", *El'2 Suppl.* (Fr.), s. 130.

MUSTAFA FAYDA

BEYAZ TUĞRALI KÂĞIT

(bk. TUĞRA).

BEYAZ ÜZERİNE BUYRULDU

(bk. BUYRULDU).

BEYAZ ÜZERİNE HATT-ı HÜMAYUN

(bk. HATT-ı HÜMAYUN).

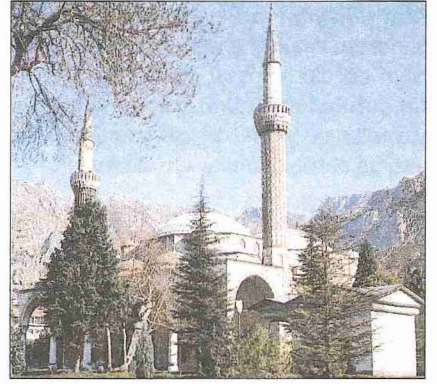
BEYAZIT II CAMİİ ve KÜLLİYESİ

Amasya'da II. Bayezid tarafından XV. yüzyıl sonlarında yaptırılan külliye.

Cami ve etrafındaki külliye, Edirne'de olduğu gibi bir akarsuyun, Yeşilirmak'ın kenarında inşa edilmiştir. Külliye'nin, ırmağın kıyısında bulunduğundan başka hakkında hiçbir şey bilinmeyen Meryem Ana Kilisesi'nin yerinde olduğu iddiasını destekleyecek herhangi bir ipucu yoktur. Geniş bir sahayı kaplayan yapı grubunun ortasında cami, sağında medrese, solunda ise aşhâne-imaret ile tabhâne bulunmaktadır. Cami, cümle kapısı üstünde ve iki yan duvarında bulunan üç parçalı inşa kitâbesine göre Re-

ceb 891'de (Temmuz 1486) tamamlanmıştır. Bu sülûs yazılı kitâbeler Ali b. Mezîd adında bir hattat tarafından yazılmıştır. Hüseyin Hüsameddin Bey, inşaatın Bayezid'in tahta çıkışının hemen arkasından, 886 Receb ayında (Eylül 1481) başlamış olduğunu ileri sürer. Aynı yazar, *Heşt Bihişt* müellifi İdris-i Bitlisî'den (ö. 1520) naklen cami ve külliye'nin, saltanatın kendisine nasip olmasının bir şükranı olmak üzere başlatılan inşaatının Bayezid tarafından Şehzade Ahmed'e havale edildiğini bildirir. Bu bilgi, Hüsameddin Bey'in tesbitine göre daha sonraki tarihçilerden Âlî'nin *Künhü'l-ahbâr*'ı ile Nişancızâde Mehmed'in *Mir'âtü'l-kâinât*'ında da tekrarlanır. Cami ve külliyesinin vakfiyesi 901 Cemâziyelevveli ortalarında (Ocak 1496) yazılmıştır (VGMA, *Defter*, nr. 2113, s. 179). Vakfiyede külliye cami, imaret, medrese ve sıbyan mektebinden ibaret olarak gösterilmiştir.

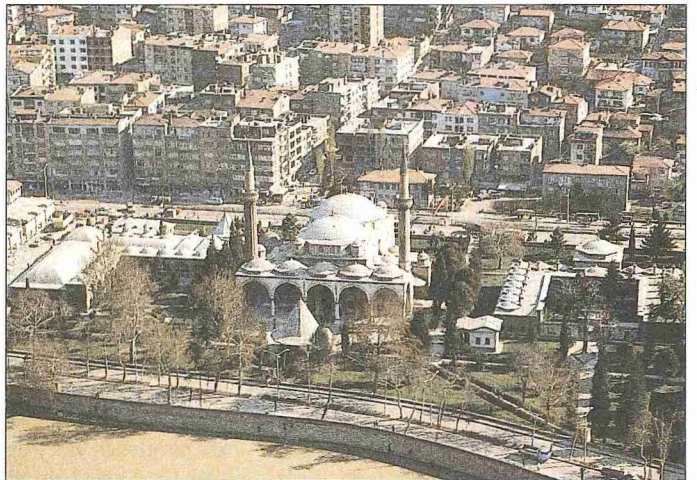
Hüsameddin Bey'in tesbit ettiğine göre Beyazıt Camii 999 Muharremindeki (Kasım 1590) zelzelede büyük ölçüde zarar görmüş, kubbe ve kemerleri, imaretinin de kubbeleri kısmen yıkılmış ve derhal tamir edilmiştir. 1079 (1668-69) zelzelesinde ise tahribat daha büyük olmuş, kubbeler yıkıldığı gibi her iki taraftaki minareler de eğrilmiş, imaret ve tabhânenin kubbeleri çökmüştür. Ancak mütevellisi Merzifonî İbrâhîm Ağa tarafından bir yıl içinde bütün zararlar giderilmiştir. 1197'de (1782-83) Hacı Ali Ağa adında bir hayır sahibi, caminin ırmağın tarafına kışın sıcak su ile abdest alınabilmesi için musluklar ve su ısıtma yeri yaptırmış, Ayşe Hatun 1228'de (1813) bir şadırvan, 1236'da (1820-21) Hacı Osman Ağa bir sebîl, 1256'da (1840) Kapanıcızâde Hacı Hüseyin Zeki Efendi bir

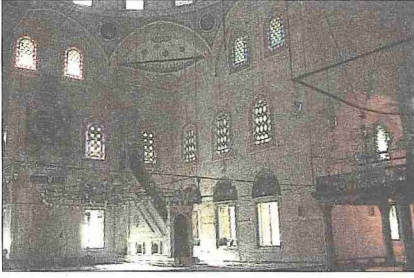
Beyazıt Camii - Amasya

muvaakkithâne-kütüphane ile bir şadırvan daha ilâve ettirmiştir. 1909-1911 yılları arasında da Yamuk Osmanoğlu ailesi vasiyeti olarak avlu duvarı dibine bir kütüphane ile özel olarak getirilmiş su için yeni bir şadırvan daha inşa edilmiştir. Sultan II. Bayezid'in Edirne'deki külliyesi gibi Amasya'daki de zaman zaman yakınında bulunan ırmağın taşkınlarından zarar görmüş ve hâlâ da görmektedir. 1980'deki taşkında cami içinde 70 cm. yüksekliğinde birikinti bulunuyordu.

1939'da Amasya'da büyük ölçüde tahribat yapan çok şiddetli bir zelzelede Beyazıt Camii yine zarar görerek son cemaat yerinin bazı kemer ve kubbeleri yıkılmıştır. 1960'lı yıllarda tamir edilmişse de bu tamirin başarılı olduğu söylenemez. Ewelce çok harap durumda olan aşhâne - imaret ve tabhâne onararak yurt yapılmış, sıbyan mektebi ise ortadan kalkmıştır.

Beyazıt
Camii ve
Külliyesi'nin
genel
görünüşü -
Amasya

Beyazıt Camii'nin içinden bir görünüş - Amasya

Cami. Beyazıt Camii yaklaşık 160 × 120 m. ölçüsünde bir sahayı kaplayan bir dış avlunun ortasındadır. Etrafı evvelce taş bir duvarla sınırlanmış olan bu avlunun içinde külliye'nin diğer yapıları da bulunur. Caminin ayrıca bir iç avlusu yoktur. Ağaçların gölgelediği bu geniş avluda iki şadırvandan başka bir de muvakkithâne binası yer alır. Esası eski olmakla beraber geç devirlerde yenilendiği anlaşılan şadırvanın saçağının altında XIX. yüzyıl işi manzara resimleri yapılmıştır. Bunların muvakkithâne ile aynı tarihe ait olmaları muhtemeldir. Resimlerde geniş bir İstanbul manzarası tasvir edilmiştir. Caminin her biri kubbe ile örtülü beş bölümlük son cemaat yeri revakı mermer sütunlar üzerine oturur. Revak kemerleri son tamirde çok hatalı biçimde onarılmıştır. Bayezid'in diğer camilerinde de olduğu gibi taçkapı muhteşem bir görünüme sahiptir. Üç çerçeve içinde kapı nişinin mukarnaslı tepeliği bulunur. Bunun altında ve çift renkli mermerlerden yapılan giriş kemerinin arasına kitâbe yerleştirilmiştir. Ana mekândan, son cemaat yerine açılan mermer çerçeveli dört pencerenin alınlıklarında etrafları kalem işi nakışlarla bezenmiş lâcivert zemin üzerine beyaz sülüs hatla çini yazılar yer alır.

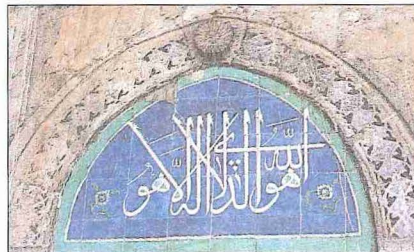
Caminin harem kısmı birbirini takip eden geçişleri tromplarla sağlanmış kubbeli iki mekân ile yanlardaki üçer kubbeli kanatlardan meydana gelmiştir. İlk kubbe diğerinden daha küçük olup 13 m. kadar çapa sahiptir. Kible bölümünü ise yaklaşık 15 m. çapında ikinci kubbe örter. Her iki bölümü 2,37 m. genişliğinde büyük bir kemer ayırır. Son tamirde bu kemer de hatalı biçimde yapılmıştır. Ana mekânlar, yanlardaki kubbeli küçük bölümlerden sivri kemerli açıklıklarla ayrılmıştır. Kemerler kalın pâyelerle oturur. Bu yan bölümlere iki taraf-

tan birer kapı ile girilebilir. Bunların dışarı ile bağlantılı olmaları ve kible mekânının ilk kubbeli kısımdan bir kademeye ayrılmış bulunması, bu yan mekânların esasında tabhâne odaları olarak yapılmış oldukları ihtimalini hatıra getirmektedir. Sultan II. Bayezid'in diğer iki büyük külliyesinde de tabhânelerin bulunması bu ihtimali destekler. Pek çok benzeri örnekte XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren camiye bitişik tabhâneler önem ve esas fonksiyonlarını kaybettikten sonra ana mekânlarla aralarındaki perde duvarları kaldırılarak bunların namaz mekânına katıldıkları bildirildiğine göre burada da böyle bir durum olmuş mudur? Bu hususta etraflı bir araştırma yapmadan cevap vermek zor gibi görünmekte ise de biz bunların aslında tabhâne odaları oldukları görüşündeyiz. Tabhâne odaları daima ocaklı olduklarına göre tonozlarda baca izlerine raslandığı takdirde bu soru kesin şekilde aydınlığa çıkmış olacaktır.

Caminin iki yan cepheleriyle kible cephesi dışarıdan üç takviye payandası ile desteklenmiş olup üzerlerinde sekiz köşeli kasnaklara oturan küçük birer kubbe vardır. Cümle kapısının iç tarafında yukarıda bir dizi konsola dayanan dar bir mahfil bulunur. Buna kapının iki yanındaki pâyelerin içindeki helezonî merdivenlerden ulaşılır.

Mihrap fazla süslü olmayıp mütevazı ölçüde ve mukarnaslıdır. Minber beyaz mermerdendir. Çok sade olup yalnız merdiven korkuluğunun iki yanında küçük

Beyazıt Camii'nin kitâbesi ve pencere alınlığındaki çini yazı panosu - Amasya

birer rozetten başka üçgen biçimindeki yan satırlarda da daha büyük birer rozet görülür. İnce siyah sütunlara oturan müezzin mahfili de sadedir. İçinde sadeliğin hâkim olmasına karşılık caminin ahşap kapı ve pencere kanatları işçilik bakımından çok üstün tezyinat ve kalitededir. Yan girişlerin kanatları yok olmuştur. Esas kapı kanatları geometrik bir desene göre geçmeli yapılmış, pirinç kuşakları ve kabaraları durmaktadır. Alt sıra pencere kapaklarının hepsinde aynı desenler uygulanmıştır. Bunların ekserisinde yukarı bölümlerinde ağaç oyma tekniğiyle işlenmiş yazılı panolar vardır. Ayrıca caminin halıları içinde oldukça değerli eski halılar bulunduğu söylenmektedir.

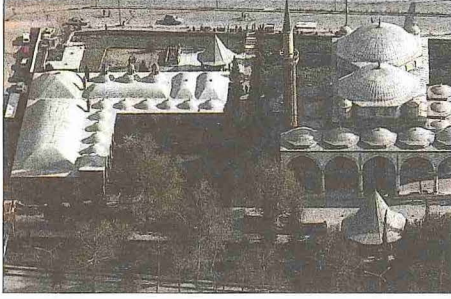
Minareler. Girişleri son cemaat yerinden olan minareler caminin iki köşesinde yükselir. Kare kaideler üzerinde bulunan minarelerden sağdaki kırmızı renkte kakmalarla zengin surette bezenmiştir. Başka hiçbir minarede görülmeyen bu süslemede, uçlarında zambak motifleri bulunan zikzak çizgiler hâkimdir. Soldaki minarenin eski Türk minare mimarisi geleneğine uygun olarak gövdesi kırmızı ve beyaz çubuklar halinde yapılmıştır. Şerefe çıkmaları mukarnaslıdır.

Medrese. Külliye'nin bir parçası olan ve Sultaniye adıyla da bilinen medrese de aynı tarihlerde inşa edilmiş olmalıdır. Girişin tam karşısında kare planlı ve üstü kubbeli dershane - mescid bulunur. Ortasında bir şadırvan bulunan avluyu üç taraftan saran sütunlu revaklar tonozlarla örtülüdür. Bunların gerisinde kubbeli, ocaklı on sekiz hücre sıralanır. Bunlardan hiç değilse birinin helâ olması gerekir. Medrese iyi bir tamirle kurtulmuş ve yıllardan beri İl Halk Kütüphanesi olarak kullanılmaktadır.

Hüsâmeddin Bey, bu medresenin müderrisliğinin Amasya müftülerine tahsis edilmiş olduğunu bildirdikten sonra ilk hocasının ünlü Şeyhülislâm Zenbilli Ali Efendi olduğunu söyler ve XIX. yüzyıl sonuna kadar belli başlı müderrislerin de adlarını verir. Altmışlı* olduğu anlaşılan bu medresenin müderrislerinin etraflı bir listesi Cahit Baltacı'nın eserinde bulunmaktadır.

Mektedir. Aşhâne - imaretin yakınında olduğu bilinen mektep binası son yüzyıl içinde hiçbir izi kalmadan yıkılıp yok olmuştur.

İmaret. Caminin sol tarafında olan aşhâne-imaret "L" biçiminde bir yapıdır. Avluya bakan cepheleri önünde sütunla-

Beyazıt Külliyesi'nin camii, imareti ve medresesi - Amasya

ra dayanan sivri kemerli ve kubbeli revaklar vardır. Evvelce çok harap durumda iken tamir edilerek yıkılması önlenmiştir. Ancak uzun süre askerî depo olarak kullanıldığından ve belki de tādilâta uğradığından esasında bazı bölümlerin hangi ihtiyacı cevapladığı anlaşılamamaktadır. Yeşilırmak'a göre ters yönde olan kanadın ilk bölümü, ortasında kare bir pâyeye bulunan üstü tonozla örtülü 9×10 m. ölçüsünde büyük bir mekândır. Burası belki erzak ambarıdır. Bunun yanındaki $10,87 \times 17,25$ m. ölçüsündeki dikdörtgen mekân ise buradaki büyük iki ocağın anlaşıldığı gibi aşhânedir. Bu bölümün fenerli kubbeleriyle uzun tonozu ortada iki pâyeye tarafından taşınır. Aşhânenin yanında ve "L"nin iki kolunun birleştiği yerde olan $8,85 \times 10,22$ m. ölçüsündeki mekân kubbe ile örtülüdür. Duvarlarında altı üstü iki dizi halinde dolaplar vardır. Bunların aslından mı kaldıkları, yoksa bina askerî ambar olduğunda mı açıldıkları bilinmemektedir. Herhalde burası da imaretin aşhânesinin malzemesine mahsus bir yer olmalıydı. "L"nin diğer kolunda ise kemerlerle takviye edilmiş tonozlu iki mekân yer alır. Bunlardan biri küçük, diğeri ise büyüktür.

İmaretin bu planına göre burada misafirlerin barınacakları tabhâneye uygun yerler yoktur. Bütün mekânlar aşhâne-imaretin parçaları gibi görünüyor. Bu duruma göre tabhâneleri caminin iki yanındaki kubbeli mekânlarda aramak doğru olacaktır.

Şehzade Osman Türbesi. Caminin güneydoğusunda, kible duvarının hizasında kare planlı ve üstü kubbe ile örtülü bir türbe bulunmaktadır. Ön direğe dayanan ahşap bir giriş saçağı olan türbe kesme taş ve üç sıra tuğla hatıllar tekniğiyle inşa edilmiştir. Evvelce kapısı üs-

tünde, *ebced** hesabına göre 919 (1513) yılını veren bugün mevcut olmayan bir kitâbesi bulunuyordu. Türbe, Sultan II. Bayezid'in oğullarından Şehzade Ahmed'in 1513'te Yavuz Selim tarafından öldürülen oğlu Şehzade Osman Bey'in türbesi olarak kabul edilir. Ancak içinde bugün sanduka yoktur. Halbuki Uzunçarşılı burada mermer bir sandukanın varlığından bahseder.

Muvakkithâne. Külliye'nin geniş avlusunda XIX. yüzyılda yapılmış bir muvakkithâne vardır. Kapısı üstünde beş beyitlik manzum kitâbesinden bu yapının Hacı Hüseyin Zeki Efendi tarafından 1256'da (1840) inşa ettirildiği öğrenilmektedir. Önünde iki direğe dayanan bir sundurması olan esas bina dökörtgen biçiminde "Tanzimat üslubu"ndadır. Üstünü orten kırma ahşap çatı her cephede birer üçgen alınlıkla dışarı akseder. Muvakkithânenin duvarlarında çok zengin kalem işi nakışların bulunması bu küçük esere ayrı bir değer kazandırır. Çeşitli süs motiflerinden başka bu süslemede manzaralar, ağaçlar, bazı binalar görülür. Ayrıca nakışların arasında yakınında ki Beyazıt Camii'nin bir resmi de yer alır.

BİBLİYOGRAFYA :

VGMA, *Defter*, nr. 2113, s. 179; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, II, 186-187; *Amasya Tarihi*, I, 126-132; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Kitabeler I*, İstanbul 1346/1927, s. 125-126 (cami), 130 (türbe); G. de Jerphanion, "La Mosquée du Sultan Bayezid à Amasia...", *Mélanges d'Archéologie Anatolienne*, Beyrouthe 1928, s. 44-55; A. Gabriel, *Monuments Turcs d'Anatolie*, Paris 1934, I, 33-41; *Amasya İl Yıllığı*, İzmir 1967, s. 184-185 (cami), s. 195 (medrese); *Türkiyede Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, Ankara 1972, I, 218-224; Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, s. 487-491 (müdürrislerin listesi); Yüksel, *Osmanlı Mi'mârîsi V*, s. 15-30 (külliye), 421 (türbe); Günel Renda, "Amasya II. Bayezit Külliyesindeki Muvakkithane", *STY*, VI (1974-75), s. 181-206.

SEMAVİ EYİCE

BEYAZIT II CAMİİ ve KÜLLİYESİ

Edirne'de

II. Bayezid tarafından

XV. yüzyıl sonlarında inşa ettirilen külliye.

Sultan II. Bayezid'in, iki yanında birer tabhâne-misafirhane bulunan cami ile etrafında aşhâne-imaret, mutfak, erzak ambarı, medrese, dârüşşifâ ve hamamdan meydana gelen bu külliyesi Tunca nehrinin kuzey kıyısında akarsuyun hemen kenarında inşa edilmiştir. Külliye'nin güneyinde yolun karşısında yaptırılmış olan hamamın bugün artık hiçbir izi kalmamıştır. Bu külliye'ye ait yapılardan bir diğeri de bu bölgeyi şehre bağlayan köprüdür (bk. BEYAZIT II KÖPRÜSÜ). Kili ve Akkırman seferine çıkmak üzere 889 Rebîülâhîr'inde (Mayıs 1484) Edirne'ye gelen II. Bayezid burada konakladığı günlerde yapıların temelini attırması, cami kitâbesine göre 893 (1487-88) yılında tamamlanmıştır. Külliye'nin diğer binalarının da aynı tarihlerde bitirildiği tahmin edilebilir. Beyazıt Külliyesi'nin üç vakfiyesi tesbit edilmiştir. Bunlardan birincisi 892 Cemâziyelâhîr (Hazarın 1487) tarihli olup Arapça'dır (VGMA, *Defter*, nr. 1379/8). Vakıf görevlilerinin daha iyi anlayabilmeleri için padişahın isteğiyle Türkçe olarak yazılan ve vazifelilerin tam listesiyle alacakları ücretleri gösteren ikinci vakfiye 895 (1489-90) yılında kaleme alınmıştır. Ayrıca 898 Zilkadesi (Ağustos 1493) başlarına ait bir vakfiyeden 29 Receb 913'te (4 Aralık 1507) istinsah edilmiş olup Vakıflar ve Başbakanlık arşivlerinde birer kopyası saklanan ve 1214'te (1799) yazılmış bir kopyası daha tesbit edilen üçüncü bir vakfiyesi daha bulunmaktadır. Bunun bir suretinin de Edirne'de Selimiye Kütüphanesi'nde olduğu söylenmektedir. Vakfiyelerde külliye'nin evkafından olan Trakya ve Rumeli'nin çeşitli yerlerindeki köylerin adları ve her yıl toplanan gelir gösterilmiştir. Gelirler XV. yüzyıl sonlarında 782.930 akçe iken XVI. yüzyılın ikinci yarısında 1.552.131 akçeye yükselmiştir. Külliye'de çeşitli kademelerde görevli 147 kişi maaş almakta, ayrıca medresede barınan on sekiz öğrencinin de günde iki akçe tahsisatları bulunmaktadır. Burada tefsir, hadis, fıkıh, kelâm, usul, belâgat, mantık ve tıp konularındaki kitaplardan meydana gelen kırk iki ciltlik küçük bir de kütüphane yer alır.

Caminin iki satır halinde düzenlenmiş altı cetvel içindeki inşa kitâbesi cümle